A. ORIPOV SHE'RIYATIDA MILLIY QADRIYAT VA FALSAFIY TAFAKKUR

Abdurazzoqova Shahnoza

TerDPI O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston xalq shoiri Abdulla Oripov she'riyatida milliy qadriyat va falsafiy tafakkurning badiiy talqini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Shoir ijodida Vatan, xalq, ona tili, milliy o'zlik, tarixiy xotira, e'tiqod, vijdon, inson qadr-qimmati va hayot mazmuni kabi tushunchalarning poetik ifodasi yoritiladi. Maqolada "O'zbekiston", "Ona tilimga", "Munojot", "Onajon", "Yurtim shamoli", "Jannatga yo'l", "Sohibqiron" kabi asarlar misolida shoirning milliy ruhni falsafiy umumlashma darajasiga ko'tara olgani asoslanadi. Abdulla Oripov she'riyatida milliy qadriyatlar faqat urf-odat yoki tarixiy meros sifatida emas, balki insonni ma'naviy kamolotga yetaklovchi, xalq ruhiyatini yuksaltiruvchi va jamiyat tafakkurini boyituvchi badiiy-falsafiy hodisa sifatida talqin qilinadi.

Kalit so'zlar: *Abdulla Oripov, milliy qadriyat, falsafiy tafakkur, Vatan, ona tili, xalq, ma'naviyat, vijdon, tarixiy xotira, lirik qahramon, milliy o'zlik.*

Аннотация

В данной статье научно-теоретически анализируется художественная интерпретация национальных ценностей и философского мышления в поэзии народного поэта Узбекистана Абдуллы Орипова. Освещается поэтическое выражение таких понятий, как Родина, народ, родной язык, национальное самосознание, историческая память, вера,

совесть, человеческое достоинство и смысл жизни. На примере произведений "Узбекистан", "Родному языку", "Муножот", "Мать", "Ветер моей Родины", "Путь в рай", "Сахибкиран" обосновывается умение поэта поднимать национальный дух до уровня философского обобщения. В поэзии Абдуллы Орипова национальные ценности трактуются не только как обычаи или историческое наследие, но и как художественно-философское явление, ведущее человека к духовному совершенству, возвышающее дух народа и обогащающее общественное мышление.

Ключевые слова: *Абдулла Орипов, национальные ценности, философское мышление, Родина, родной язык, народ, духовность, совесть, историческая память, лирический герой, национальное самосознание.*

Abstract

This article provides a scientific and theoretical analysis of the artistic interpretation of national values and philosophical thought in the poetry of Abdulla Oripov, the People's Poet of Uzbekistan. It examines the poetic expression of such concepts as homeland, people, mother tongue, national identity, historical memory, faith, conscience, human dignity, and the meaning of life. Based on such works as "O'zbekiston", "Ona tilimga", "Munojot", "Onajon", "Yurtim shamoli", "Jannatga yo'l", and "Sohibqiron", the article argues that the poet elevates national spirit to the level of philosophical generalization. In Oripov's poetry, national values are interpreted not merely as customs or historical heritage, but as an artistic and philosophical phenomenon that leads a person toward spiritual maturity, uplifts the spirit of the people, and enriches social consciousness.

Keywords: *Abdulla Oripov, national values, philosophical thought, homeland, mother tongue, people, spirituality, conscience, historical memory, lyrical hero, national identity.*

O'zbek she'riyati taraqqiyotida Abdulla Oripov ijodi milliy ruh, falsafiy tafakkur, xalqona ohang va yuksak badiiy mahorat uyg'unlashgan noyob adabiy hodisa sifatida e'tirof etiladi. Abdulla Oripov 1941-yil 21-martda Qashqadaryo viloyatida tug'ilgan, 2016-yil 5-noyabrda vafot etgan; u shoir, tarjimon va jamoat arbobi sifatida tanilgan. Shoir O'zbekiston Respublikasi Davlat madhiyasi matni muallifi, O'zbekiston xalq shoiri va O'zbekiston Qahramoni sifatida ham milliy adabiyotimiz tarixida alohida o'rin egallaydi. Abdulla Oripov she'riyati o'zbek xalqining ruhiy olami, tarixiy xotirasi, milliy g'ururi, ma'naviy qadriyatlari va insoniy iztiroblarini badiiy-falsafiy darajada ifodalashi bilan ajralib turadi. Prezident.uz manbasida ham shoirning o'zbek milliy adabiyoti rivojiga katta hissa qo'shgani, uning yuksak badiiy va falsafiy she'riyati xalq qalbidan chuqur joy olgani ta'kidlanadi. Abdulla Oripov ijodida milliy qadriyat tushunchasi keng ma'noda talqin qilinadi. Shoir uchun milliy qadriyat — bu faqat urf-odat, an'ana yoki tarixiy meros emas; u xalqning qalbi, tili, imoni, or-nomusi, Vatanga munosabati, ota-ona hurmati, insoniylik mezoni va tarix oldidagi mas'uliyatidir. Shu bois uning she'riyatida milliylik tashqi bezak sifatida emas, balki poetik tafakkurning ichki mohiyati sifatida namoyon bo'ladi.

Shoirning "O'zbekiston" she'ri milliy qadriyat va vatanparvarlik ruhining eng yorqin namunalaridan biridir. Bu she'rda Vatan obraziga shunchaki geografik makon sifatida qaralmaydi; u xalqning o'tmishi, buguni, kelajagi, orzusi, g'ururi va ma'naviy borlig'i mujassam bo'lgan muqaddas tushuncha sifatida talqin qilinadi. Abdulla Oripov "O'zbekiston" timsolida ona yurtni tarixiy xotira, ajdodlar merosi

va millat qalbining ramziy markaziga aylantiradi. Abdulla Oripov she'riyatida Vatan mavzusi balandparvoz shior shaklida emas, balki chuqur ichki kechinma, mas'uliyat va sadoqat tuyg'usi orqali ifodalanadi. Shoir Vatanga muhabbatni insonning eng oliy axloqiy fazilatlaridan biri sifatida talqin qiladi. Uning lirik qahramoni Vatan oldida o'zini qarzdor his qiladi, uning dardi bilan yashaydi, uning taqdiri haqida o'ylaydi. Shu jihatdan Oripov vatanparvarligi samimiy, ichki va falsafiy mazmunga ega. Shoirning milliy qadriyat haqidagi qarashlarida ona tili masalasi alohida o'rin tutadi. "Ona tilimga" she'rida til millatning ruhi, o'zlikni anglash mezoni, tarixiy xotira va ma'naviy borliqning asosiy belgisi sifatida yoritiladi.[1] Abdulla Oripov ona tilini sevishni faqat lingvistik masala deb emas, balki millatga, tarixga va kelajakka sadoqat belgisi deb tushunadi. Uning talqinida til — xalq qalbining ovozi, avlodlar o'rtasidagi ma'naviy ko'prikdir.

Ona tili motivi orqali shoir milliy o'zlik muammosini ko'taradi. Tilini yo'qotgan xalq o'z xotirasidan, tarixiy ildizidan va ma'naviy mustaqilligidan ajralishi mumkin. Shu sababli Oripov she'riyatida ona tili xalqning faqat aloqa vositasi emas, balki uning ruhiy hayoti, ma'naviy immuniteti va milliy borlig'ining tayanchi sifatida ulug'lanadi. Abdulla Oripov ijodida xalq obrazi ham milliy qadriyatlarning markaziy manbai sifatida namoyon bo'ladi. Shoir xalqni oddiy omma sifatida emas, balki asrlar davomida ezgulik, sabr, matonat, halollik, mehnatsevarlik va donishmandlikni asrab kelgan tarixiy kuch sifatida tasvirlaydi. Uning she'rlarida xalqona ohang, maqolga yaqin ifodalar, sodda, ammo chuqur ma'noli badiiy tuzilmalar ko'p uchraydi. Bu holat shoirning milliy tafakkur bilan uzviy bog'langanini ko'rsatadi. Shoirning dastlabki she'riy to'plami "Mitti yulduz"

[1] "Ona tilimga" she'rida ona tili millat ruhi, tarixiy xotira, ma'naviy borliq va o'zlikni anglash mezoni sifatida ifodalanadi.

1965-yilda nashr qilingan, keyinchalik "Ko'zlarim yo'lingda", "Onajon", "Ruhim", "O'zbekiston", "Yurtim shamoli", "Jannatga yo'l", "Hayrat", "Najot qal'asi", "Yillar armoni", "Sohibqiron" kabi asarlari adabiy jarayonda keng e'tibor qozongan. Bu asarlar nomlarining o'zi ham shoir ijodida ruh, yurt, hayrat, najot, armon va tarixiy shaxsiyat kabi keng falsafiy-ma'naviy tushunchalar muhim o'rin tutishini ko'rsatadi.

Abdulla Oripov she'riyatida falsafiy tafakkur inson, hayot, o'lim, vijdon, vaqt, e'tiqod, haqiqat va abadiyat haqidagi mushohadalarda yorqin namoyon bo'ladi. Shoir voqelikni faqat ko'rish va tasvirlash bilan cheklanmaydi; u har bir hodisaning ichki ma'nosini, inson hayotidagi saboq va hikmatni izlaydi. Shu bois uning lirik qahramoni ko'pincha o'z-o'zi, jamiyat, tarix va Yaratgan oldida savol qo'yadigan, javob izlaydigan tafakkur egasi sifatida ko'rinadi. "Munojot" she'rida shoirning falsafiy tafakkuri e'tiqod, tavba, inson ojizligi, ruhiy poklanish va ilohiy haqiqatga intilish bilan bog'liq holda ochiladi. Bu she'rda lirik qahramon tashqi dunyodan ko'ra ko'proq o'z ichki olamiga yuzlanadi. U o'zini, umrini, xatolarini, orzularini va ruhiy ehtiyojlarini teran tahlil qiladi. Shu jihatdan "Munojot" Oripov she'riyatida falsafiy-lirik mushohadaning muhim namunasi hisoblanadi.

Abdulla Oripov falsafasida vijdon tushunchasi alohida ahamiyatga ega. Shoir insonni faqat ijtimoiy mavjudot sifatida emas, balki ma'naviy mas'uliyat egasi sifatida ko'radi. Uning nazarida insonning haqiqiy qiymati boylik, mansab yoki tashqi mavqe bilan emas, balki vijdon, halollik, imon, or-nomus va xalq oldidagi mas'uliyat bilan belgilanadi. Shu bois Oripov she'rlarida vijdon ko'pincha ichki hakam, ruhiy mezon, insoniylik tarozisi sifatida talqin qilinadi. Shoirning "Onajon" kabi she'rlarida milliy qadriyat oilaviy mehr, ona siymosi, farzandlik burchi va insoniy sadoqat orqali ifodalanadi. Ona obrazi Oripov ijodida faqat

biologik ona emas, balki mehr, sabr, duogo'ylik, fidoyilik va milliy axloq timsolidir. Ona obrazining Vatan obrazi bilan ruhiy yaqinligi ham shoir she'riyatida yaqqol seziladi: ona ham, Vatan ham insonning ildizi, boshpanasi va ma'naviy tayanchidir. Abdulla Oripov she'rlarida milliy qadriyatlar ko'pincha oddiy hayotiy lavhalar orqali ochiladi. Qishloq manzarasi, ona duosi, yurt shamoli, non, tuproq, dala, mehnat, oqsoqol, ona tili kabi obrazlar shoir poetikasida chuqur ramziy ma'no kasb etadi. Bu obrazlar orqali shoir xalq hayotining ichki go'zalligini, milliy ruhning tabiiyligini va ma'naviyatning kundalik turmushdagi ifodasini ko'rsatadi. "Yurtim shamoli" she'rida yurt timsoli tabiat hodisasi orqali jonlantiriladi. Shamol shoir talqinida faqat tabiiy harakat emas, balki Vatan nafasi, xalq hayoti, ona zamin bilan ruhiy bog'liqlik belgisi sifatida namoyon bo'ladi.[2] Abdulla Oripov tabiat obrazlari orqali milliy ruh va falsafiy mushohadani uyg'unlashtira oladi. Shu jihatdan uning tabiat tasvirlari oddiy peyzaj emas, balki inson va Vatan munosabatining poetik ifodasidir.

Shoirning falsafiy tafakkuri tarixiy xotira bilan ham chambarchas bog'liq. "Sohibqiron" asarida Amir Temur siymosi orqali tarix, davlat, adolat, qudrat, mas'uliyat va milliy g'urur masalalari badiiy talqin qilinadi. Shoir tarixiy shaxsga faqat o'tmish qahramoni sifatida emas, balki bugungi avlodni o'ylashga, tarixdan saboq olishga, milliy o'zlikni anglashga undovchi ma'naviy timsol sifatida yondashadi.

Tarixiy xotira Oripov ijodida milliy qadriyatning muhim asosi sifatida ko'rinadi. Xalq o'z tarixini unutsa, o'zligini ham unutishi mumkin. Shu bois shoir she'riyatida ajdodlar merosi, buyuk shaxslar, tarixiy sinovlar va millat taqdiri

[2] "Yurtim shamoli" she'rida tabiat manzarasi Vatan nafasi, xalq ruhi va ona zamin bilan ruhiy bog'liqlik ramzi sifatida namoyon bo'ladi.

haqidagi fikrlar doimo ma'naviy ogohlik bilan bog'lanadi. Bu jihat Oripov she'riyatini faqat lirik kechinma emas, balki milliy tafakkur maktabi sifatida baholashga asos beradi. "Jannatga yo'l" dramatik dostonida shoir inson umrining mazmuni, ezgulik va yovuzlik, vijdon va javobgarlik, gunoh va savob, ruhiy poklanish kabi falsafiy masalalarni keng badiiy maydonga olib chiqadi. Bu asarda insonning oxirat, adolat va o'z amallari oldidagi mas'uliyati haqida teran mushohada yuritiladi. "Jannatga yo'l" Oripov ijodida falsafiy tafakkurning dramatik-badiiy shaklda ifodalangan muhim namunalaridan biridir. Abdulla Oripov she'riyatida milliy qadriyat va falsafiy tafakkur ko'pincha bir-birini to'ldiradi. Milliy qadriyat shoir uchun faqat xalqning tashqi belgisi emas, balki insonni ezgulikka olib boruvchi ma'naviy asosdir. Falsafiy tafakkur esa ana shu qadriyatlarning mohiyatini anglash, ularning hayotdagi o'rnini chuqurroq idrok etish vositasidir. Shu sababli shoir ijodida milliylik va falsafiylik ajralmas birlikda namoyon bo'ladi. Shoirning lirik qahramoni ko'pincha hayot oldida hayratga tushgan, ammo loqayd emas; iztirob chekkan, ammo umidsiz emas; savol bergan, ammo ma'naviy tayanchdan ayrilmagan inson sifatida gavdalanadi. U Vatan, xalq, ona, til, tarix, e'tiqod, vijdon haqida o'ylaydi. Bu qahramon orqali shoir o'z davrining ma'naviy savollarini ko'taradi va o'quvchini ham fikrlashga undaydi. Abdulla Oripov poetikasida hayrat tushunchasi ham falsafiy mazmunga ega. Shoir hayotdagi oddiy hodisadan ham katta ma'no izlaydi. Insonning tug'ilishi, umr o'tishi, tabiat go'zalligi, ona mehrining ulug'ligi, xalqning sabri, Vatan tuprog'ining muqaddasligi — bularning barchasi shoirda hayrat uyg'otadi. Ana shu hayrat falsafiy tafakkurning boshlanish nuqtasiga aylanadi.

Shoir she'riyatida iztirob ham muhim poetik-falsafiy kategoriya sifatida ko'rinadi. Oripov lirikasi faqat madh yoki quvonchdan iborat emas; unda alam,

armon, dard, savol va ichki bezovtalik kuchli. Biroq bu iztirob tushkunlik emas, balki haqiqatni izlash, insoniylikni asrash, xalq va Vatan taqdiriga befarq bo'lmaslik belgisi sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois uning dardi shaxsiy emas, ko'pincha milliy va umuminsoniy mazmun kasb etadi. Abdulla Oripovning badiiy uslubida xalqona soddalik va falsafiy teranlik uyg'unlashadi. Shoir murakkab falsafiy fikrlarni ham xalq qalbiga yaqin, ravon, obrazli va ta'sirchan shaklda ifoda etadi. Bu jihat uning she'rlarini keng o'quvchi ommasiga yaqinlashtirgan, ayni paytda ilmiy-adabiy tahlil uchun ham boy materialga aylantirgan.

Shoir she'riyatida milliy qadriyatlar umuminsoniy g'oyalar bilan uyg'unlashadi. Vatanga muhabbat insoniyatga muhabbatga, ona tiliga sadoqat ma'naviy erkinlikka, tarixiy xotira insoniy mas'uliyatga, vijdon esa adolat va ezgulikka olib boradi. Zamonaviy tadqiqotlarda ham Abdulla Oripov ijodida insonparvarlik, ezgulik, haqiqat, imon, ma'naviy barkamollik kabi tushunchalar milliy g'urur va vatanparvarlik bilan mushtarak holda talqin qilinishi qayd etiladi.[3] Abdulla Oripov she'riyatining bugungi kun uchun ahamiyati ham juda katta. Chunki uning asarlari yosh avlodni Vatanga muhabbat, ona tiliga hurmat, tarixiy xotiraga sadoqat, ota-ona qadri, vijdon pokligi va insoniy mas'uliyat ruhida tarbiyalaydi. Shoir she'riyati o'quvchini faqat estetik zavqqa emas, balki ma'naviy mushohadaga, o'zligini anglashga va hayot mazmuni haqida o'ylashga chorlaydi.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Oripov she'riyatida milliy qadriyat va falsafiy tafakkur o'zaro uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi. Shoir Vatan, xalq, ona tili, tarix, e'tiqod, vijdon, ona siymosi va inson qadr-qimmatini milliy ruhning asosiy ustunlari sifatida talqin qiladi. Shu bilan birga, u ushbu tushunchalarni tor

[3] Abdulla Oripov ijodida insonparvarlik, ezgulik, haqiqat, imon va ma'naviy barkamollik g'oyalari milliy g'urur hamda vatanparvarlik ruhida ifodalanadi.

milliy doirada emas, balki keng falsafiy va umuminsoniy mazmunda yoritadi. Abdulla Oripov ijodining kuchi shundaki, u milliy qadriyatlarni poetik obraz, samimiy kechinma va falsafiy mushohada orqali yuksak badiiy darajaga ko'tardi. Uning she'riyati o'zbek xalqining qalbi, vijdoni, tarixiy xotirasi va ma'naviy orzularini ifodalovchi katta adabiy maktabdir. Shu ma'noda A. Oripov she'riyati milliy o'zlikni anglash, ma'naviy barkamollik va falsafiy fikrlash madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan bebaho adabiy merosdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Oripov A. **Mitti yulduz**. Toshkent, 1965.
2. Oripov A. **Ko'zlarim yo'lingda**. Toshkent, 1967.
3. Oripov A. **Onajon**. Toshkent, 1969.
4. Oripov A. **Ruhim**. Toshkent, 1971.
5. Oripov A. **O'zbekiston**. Toshkent, 1972.
6. Oripov A. **Yurtim shamoli**. Toshkent, 1974.
7. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2024). TARIXIY MANBALARDA AMIR TEMUR OBRAZINING BADIIY TALQINLARI. IMRAS, 7(6), 56–60.
8. Mukhtarova, M. S., Namozova, S. B., & Mardonova, L. U. (2023). A Lyrical View of History. *Journal of Law and Sustainable Development*, *11*(12), e2676.
9. Mardonova Lobar Umaraliyevna, & Xonimova Maryam. (2024). BUYUK ZAMONDOSHLAR, MANGU YASHAGAY. *PEDAGOGS*, *57*(1), 132–138.
10. Zafariddin Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.